

Hannu Remes

Johannes Aavik ja Juhani Aho

Vuonna 1909 ilmestyi Noor-Eestin kolmannessa albumissa Viron kirjallisuuden erikoisuuksiin kuuluva kertomus ”Ruth”, jonka nimihenkilö on laajalti sivistynyt, musikaalisesti lahjakas ja tietysti ulkonäöltään edustava ihannainen. Hän on perehtynyt monipuolisesti maailmankirjallisuuteen. Kirjastonsa pienen suomalaisen osaston kohdalla Ruth toteaa, että Juhani Aho on ”ainoa Suomen kirjailija, joka on jättänyt häneen pysyvän vaikutuksen ja sammumattoman muiston ja johon hänen henkensä ei ole koskaan kyllästynyt. [...] Aho on herättänyt hänessä uusia tunteita, kristalloinut hänelle suomalaisen sielun, suomalaisen tunnelman, avannut kotimaan maisemarunouden, antanut loistaa sen erikoisen ja arvaamattoman kauneuden, joka suomensukuisilla kielillä voi olla”.

Ruthin ajatukset kuvastavat kertomuksen kirjoittajan, saarenmaalaisyyntyisen Johannes Aavikin kirjallisia mieltymyksiä (Aavik 1909, 57). Joulukuussa 2010 tulee Aavikin syntymästä kuluneeksi 130 vuotta. Hänet tunnetaan erityisesti viron kielen uudistajana, joka 1900-luvun alkukymmeninä pyrki intomielisesti kehittämään äidinkieltään uuden ajan vaatimukset täyttäväksi kulttuurikieleksi. Hänen elämässään oli tärkeällä sijalla Suomi. Hän perehtyi hyvin suomen kieleen, ensin koulupoikana lukiessaan meikäläisten kirjailijoiden teoksia ja myöhemmin niitä kääntäessään sekä Suomessa oleskellessaan ja opiskellessaan. Suomalaisen kaunokirjallisuuden, erityisesti Juhani Ahon teosten, ilmaisuvoimainen kieli sai hänet havaitsemaan oman äidinkielen tilan, mikä vaikutti huomattavasti hänen kielenuudistusajatustensa muotoutumiseen. Aavik viroksi ahkerasti ulkomaista kirjallisuutta ja muun muassa käännöstensä kielen kautta levitti uudennoksia virolaisten keskuuteen. Mielikirjailijansa Ahon tuotannosta hän julkaisi useita viroinnoksia ja tutustui opiskeluaikanaan tähän myös henkilökohtaisesti. Tarkastelen seuraavassa katsauksessa Johannes Aavikin Aho-harrastusta ja Juhani Ahon kirjailijantyön merkitystä Viron kirjalliselle elämälle.

Virolaiset tutustuvat Juhani Ahoon

Viron ja Suomen yhteydet olivat alkanee kehittyä voimakkaasti 1880-luvulla, kun muun muassa virolaisille ylioppilaille oli avautunut mahdollisuus opiskella maassamme. Näin suomen kielen taito lisääntyi Virossa, ja Suomen kulttuurin harrastus johti kirjallisuutemme viroinnosten huomattavaan kasvuun. Virolainen folkloristi, kirjallisuudentutkija ja kääntäjä August Annist (1931, 222) on huomauttanut,

että runsas kääntäminen suomesta viroon selittyy osittain kirjailijoidemme sekä aatteiltaan että miljööltään ja aiheiltaan läheiseksi koetusta tuotannosta.

Virolaiset saattoivat tutustua Juhani Ahoon ensi kerran omalla kielellään vuonna 1892, jolloin tarttolainen lehti *Olevik* julkaisi pienen eläinlastun ”Kurb jutt jänese pojast” (”Surullinen tarina jäniksenpojasta”). Ahosta tuli Suomenlahden eteläpuolella pian sangen suosittu kirjailija, jonka tuotantoa käännettiin muutaman vuosikymmenen kuluessa huomattavan paljon. Vuonna 1930 oli Aholta julkaistu viisitoista erillistä teosta – kahdesta oli lisäksi otettu uusi painos – ja eri yhteyksissä oli ilmestynyt runsaat puolitoistasataa lastua ja novellia. Viron ensimmäisellä itsenäisyyden kaudella Ahoa luettiin myös kouluissa, ja vuonna 1934 ilmestyi äidinkielen tunneille tarkoitettuja oppikirjoja käsittävissä sarjassa Agu Tammin kirjanen *Juhani Aho elu ja looming* (Juhani Ahon elämä ja tuotanto), jota käytettiin lukiossa.

Noor-Eestin Aho-kiinnostus

Virolaisten Juhani Ahoa kohtaan tuntemaan kiinnostuksen ja Ahon tuotannosta Viron kirjallisuuteen – ja etenkin Aavikin kohdalla myös kieleen – tulleen vaikutuksen kannalta on tärkein ajanjakso 1900-luvun ensimmäinen vuosikymmen eli Noor-Eestiä, Nuorta Viroa, edeltävät vuodet ja Noor-Eestin alkuaika. Virossa rupesi versomaan ennennäkemättömän vireä ja monipuolinen kansallisen kulttuurin harrastus, joka omapohjaisuuden ohella korosti katseiden suuntaamista kotimaan ahtaiden rajojen yli Eurooppaan. Merkittävän aseman saivat eri puolilla maata koulujen oppilaspiirit, joissa keskeinen sija oli kansallisten kysymysten, kirjallisuuden ja viron kielen harrastuksella.

Noor-Eestin kausi, jonka alku tavataan sijoittaa ensimmäisen albumin ilmestymisvuoteen 1905, oli oikeastaan jatkoa oppilaspiireille, sillä näihin olivat kuuluneet ryhmittymän ydinjoukosta muun muassa Johannes Aavik ja hänen muutamaa luokkaa alempana ollut koulutoverinsa Villem Grünthal sekä Gustav Suits, Friedebert Tuglas (alk. Mihkelson) ja Bernhard Linde. Virolaisen kirjallisuuden harrastamisen ohella nuoret pyrkivät energisesti perehtymään eurooppalaiseen hengenelämään. Tuossa ilmapiirissä risteytyivät monenlaiset kirjalliset ja ideologiset virtaukset. Suits on myöhemmin (1911, 638) kuvannut noita vuosia näin:

Nuoruutemme taivaalle kuvastuivat tulipaloina Venäjän vapausliikkeen punaiset alkuheijastukset, ja Darwinin, Marxin, Nietzschen, Brandesin, Ibsenin, Tolstoin, Gorkin, Hauptmannin, Juhani Ahon ja lukemattomien muiden aikalaisten teokset julistivat, murtautuessaan yli Viron rajojen, maan äyllisen nuorison mielessä ankaraa tuomiota elämästä ja kirjallisuudesta.

Eurooppalaiseen hengenelämään perehtyminen merkitsi yhä kasvavaa mielenkiintoa läheiseksi koettuun Suomen kirjallisuuteen, ja ajan kuuluisin kirjailijamme Juhani Aho oli tietysti keskeisiä tutustumisen kohteita. Suits (1928, 10) on tähdentänyt Ahon

merkitystä nooreestiläisten kehitykselle ja todennut omaa sanasepitettään käyttäen, ettei heidän kirjallinen harrastuksensa ole alkanut ”ilma ahotsemiseta” (”ilman ahoilua”).

Koulunuorison Aho-kiinnostus oli virinnyt lähinnä kahdella taholla, Tartossa ja Saarenmaalla Kuressaaressa. Tartossa Juhani Ahon tuotannon ahkeriin lukijoihin ja kääntäjiin kuului Gustav Suits, myöhemmin myös Friedebert Tuglas, ja Kuressaaressa Johannes Aavik sekä Villem Grünthal (runoilijana Ridala). Pysytyään muutaman vuoden erillään nämä kaksi linjaa tavallaan yhtyivät, kun Aavik siirtyi Tarttoon opiskelemaan sekä tutustui Suitsiin ja Tuglasiin.

Saarenmaalaisten nuorten piiri sai alkunsa vuonna 1900. Siihen kuuluneilla Johannes Aavikilla ja Villem Grünthalilla liittyi kansallisten kysymysten harrastamiseen myös muun muassa suomen kielen opiskelu. He lukivat Juhani Ahon lastuja ja Arvid Järnefeltin teoksia (Vihma & Salla 1999, 128). Koululaisilla oli käsinkirjoitettu aikakauslehti *Noor-eestlane*, johon he käänsivät Ahon lastuja. Aavik (1960, 102) on luonnehtinut viimeisten kouluvuosiensa henkistä ilmapiiriä uuden kansallisen heräämisen ajaksi, joka sai kiinnostumaan veljeskansan kielestä ja kirjallisuudesta. Hän alkoi Grünthalin kanssa opiskella innolla suomea.

Johannes Aavikiin ja muihin nooreestiläisiin vetosi Juhani Ahossa suomalaisuuden ohella ranskalaisuus. Ahon lyyrinen tyyli oli muotoutunut Gustav Suitsin (1909, 794) mielestä ”ranskalaisten – etupäässä ehkä Daudet’n ja Maupassantin – vaikutuksen alaisena”. Aho oli aikoinaan saanut virikkeitä myös tutustumisesta Paul Bourget’n psykologiseen, ”introspektiiviseen” kertomataiteeseen ja harrastanut esimerkiksi samanlaisia ympäristökuvauksia kuin tämä (Castrén 1922, 261–264; Koskimies 1965, 279; Suits 1909, 794).

Lukiolainen Gustav Suits, myöhempi Tarton yliopiston kirjallisuuden professori, oli aloittelevana runoilijana julkaissut 1900-luvun alussa kolme *Kiired*-nimistä kirjallista albumia. Toimittaessaan neljättä albumia, jonka nimi myöhemmin vaihtui *Noor-Eestiksi*, hän oli tiiviisti kirjeenvaihdossa Johannes Aavikin kanssa. Suitsin kirjeissä kerrotaan muun muassa hänen albumiin suunnittelemaansa Juhani Ahoa käsittelevästä esseestä. Niin ikään Suits ilmoittaa esittäneensä kirjeitse muun muassa Aholle ja Georg Brandesille toivomuksen kirjoittaa albumiin.

Brandesilta ei artikkelia saatu, mutta hän puolestaan pyysi Suitsilta omia töitään varten tietoja virolaisista. Koska nooreestiläisille ikkunoiden avaaminen Eurooppaan merkitsi myös Viron tunnetuksi tekemistä ulkomailla ja kuuluu tanskalaiseen koettiin liittyvän suuria mahdollisuuksia, Johannes Aavik otti Suitsin pyynnöstä (kirje joulukuulta 1903) tehtäväkseen laatia katsauksen uudempaan virolaiseen kirjallisuuteen. Hän kirjoitti sen ranskaksi Nežinissä keväällä 1904, ja se toimitettiin Brandesille. Katsauksessa ”Pilk eesti kirjandusse”, josta on säilynyt käsikirjoitus (Jögi 1971, 555–556), viitataan useamman kerran Juhani Ahoon lyyrisen proosan edustajana sekä hänen

vaikutukseensa Virossa. Aavik kertoo virolaisten 1800-luvun lopulla virinneestä kiinnostuksesta Suomeen ja sen kasvamisesta sortovuosina. Ahon lastuista ovat olleet erityisen suosittuja isänmaalliset allegoriset kertomukset, joiden on katsottu soveltuvan hyvin myös Viron poliittisesti vaikeisiin oloihin. Viroakin voi peräänantamattomuutensa vuoksi verrata katajaiseen kansaan. (Aavik 1971 [1904], 565.)

Ylioppilaana Helsingissä

Johannes Aavik siirtyi talvella 1905–1906 opiskelemaan Helsinkiin, jonka yliopistossa olivat jo kirjoilla virolaiset Hella Murrík (myöh. Wuolijoki), Gustav Suits sekä Villem Grünthal ja jonne myöhemmin tuli poliittisena pakolaisena Friedebert Tuglas. Professori ja rouva Mikkolan järjestämällä illallisilla Aavik heti tammikuussa tutustui Juhani Ahoon. Hän on kertonut tuosta tapaamisesta kirjeessään (1.6.1945) Antti J. Aholle: ”Juhani Aho teki silloin minuun hiljaisen ja vaatimattoman miehen vaikutuksen. Hän puhui rauhallisesti, ilman erityistä vilkkautta. Muistan, että hän sanoi mielellään tahtovansa oppia viroa, jos vain olisi sanakirja.”

Mikkoloiden kutsuilla tuli puheeksi Ahon ilmestymässä ollut romaani. Tekijä oli suunnitellut sille nimeksi *Kevät ja takatalvi*, jota Aavikin kertoman mukaan (kirje Antti J. Aholle 1.6.1945) Eino Leino – asian tultua myöhemmin muualla esille – ei pitänyt kovinkaan onnistuneena. Kulttuurihistoriallisesti kiinnostava *Kevät ja takatalvi* on muuten Ahon romaaneista ainoa, jota ei ole vironnettu.

Aavik tutustui kuitenkin tuoreeltaan *Keväeseen ja takatalveen*. Tämä käy ilmi hänen arkistossaan säilyneestä laajemman käsikirjoituksen katkelmasta (KM EKLA 275, m. 22: 8), joka sisällön perusteella lienee kirjoitettu vuonna 1906. Aavik käsittelee siinä kirjallisuuskysymyksiä, muun muassa Hippolyte Tainen ajatuksia rodun ja kansallisuuden merkityksestä kirjailijalle. Pitkään hän tarkastelee myös Juhani Ahoa, joka aluksi – teostensa *Yksin*, *Papin tytär* ja *Papin rouva* aikoihin – oli ranskalaisen realistisen ja psykologisen koulun vaikutuksen alaisena, minkä ansiosta hän tuntuu olleen “muodon taiteellisuudessa ja tietyssä intelligenttisydessä” muiden suomalaisten kirjailijoiden edellä. Tuolloin hän oli vapaamielisempi ja rohkeampi. Nyt näyttää hiljan ilmestynyt *Kevät ja takatalvi* entisen Ahon kuolleen. Aavik oli selvästikin odottanut Aholta enemmän lastujen ja edellä lueteltujen laajempien teosten perusteella.

Aavik selostaa romaanin taustaa ja juonta. Hänestä Viron oloihin verrattuna on erikoista se, että Suomen kansan isänmaallisia pyrintöjä ja Snellmanin aatteita ajavat sellaisetkin, joilla on ruotsinkielinen sivistys. Baltiassa olisi ennenkuulumatonta, että joku jo useamman polven ajan saksalaistuneeseen virolaissukuun kuuluva alkaisi puhtaasta aatteellisesta innostuksesta virolaistua ja opetella viron kieltä sekä panisi lapsensa virolaiseen kouluun. Aavik huomauttaa, että pietistisen liikkeen vaikutuksesta papit ovat Suomessa lähempänä kansaa kuin Baltiassa.

Kevättä ja takatalvea käsitellessään Aavik esittää kiintoisan viittauksen tuolloin ajan-kohtaiseen virolaiseen kirjallisuuteen, kun hän mainitsee Paavo Ruotsalaisen muistut-tavan profeetta Maltsvetia. Edellisenä vuonna, 1905, oli tarttolaisessa *Uudised*-lehdessä ilmestynyt jatkokertomuksena alkuosa Eduard Vilden laajasta historiallisesta romaanista *Prohvet Maltsvet*, jonka päähenkilö oli näin kutsuttu uskonnollinen johtaja Juhan Leinberg (koko teos ilmestyi vasta 1908; Mihkla 1972, 290–291). Leinbergin toimin-nassa yhdistyivät kiihkeä hurmoksellinen julistus ja lupaus uudesta, onnellisesta maasta, johon valkea laiva tulisi hänen kannattajansa noutamaan – aihe, jota Aino Kallaskin on käsitellyt novellissaan ”Lasnamäen valkea laiva”. Aavikin mielestä Vilden teos vaikuttaa paljon realistisemmalta kuin Ahon romaani ja hänen suhtautumisensa uskonveljiin objektiivisemmalta. Vildellä ei liioin ole sitä selittämättömän juhlavaa tunnetta, joka Ahon kirjasta huokuu.

Alkukesästä 1906 Johannes Aavik sai tallinnalaiselta August Buschin kus-tantamolta tehtäväkseen toimittaa valikoima Juhani Ahon lastuja. Aavik kirjoit-ti Aholle 25.6.1906 ja pyysi lupaa vironvirontamiseen sekä hyväksyntää julkaistavaksi suunnittelemaansa lastusarjalle. Valikoimasta pyrittiin saamaan monipuolinen; siihen sisältyisi lastuja neljästä ensimmäisestä kokoelmasta sekä *Katajaisesta kansastani*. Teos *Laastud, Väljavalik I (Lastuja, Valikoima I)* ilmestyi keväällä 1907. Kirjassa on esipuhe, jossa Aavik keskittyy esittelemään Juhani Ahon lastutuotantoa. Aho on juuri pikku kertomusten ja kuvausten mestari. Hienoimpina ja alkuperäisimpinä vironvirontaja pitää niitä lastuja, joissa Aho kuvaa kotimaansa luontoa ja omia mielialojaan. Nämä lyyriset lastut tuntuvat Suomenlahden eteläpuolellakin lukijasta läheisiltä, koska niissä on paljon virolaista. Kenenkään muun ulkomaisen kirjailijan tuotannosta Aavik ei ole löytänyt yhtä herkkiä ja ”intiimejä” luonnonkuvauksia. Edes Turgenevin *Metsämiehen muistelmia* ei kaikista ansioistaan huolimatta vaikuta virolaisesta niin kotoisalta kuin suomalaiskirjailijan luonnonkuvaukset. Aavikin mielestä Aho tuntuu usein virolai-semmalta kuin virolaiset kirjailijat. Hän on ikään kuin kuvaillut yhteissuomalaista maalaiselämää, tulkinnut kummankin kansan yhteistä mielialaa. Kääntäjistä lastut ovat kuin runoja, joita voi lukea yhä uudelleen. Niitä ei heitetä syrjään ja unohdeta yhden lukemisen jälkeen.

Toinen Juhani Ahon lastujen valikoima, *Laastud II*, johon Aavikin ohella käänsi muutaman lastun Villem Grünthal, ilmestyi vuonna 1911 ja sisälsi kertomuksia neljästä ensimmäisestä kokoelmasta. Ahon varhaisista töistä on otettu mukaan esimerkiksi Pariisin-aikainen mestariteos ”Kosteikko, kukkula, saari...” sekä aikoinaan ensimmäisen *Kiired*-albumin aloittanut ”Nuoruuden unelma”. Niin ikään valikoimaan sisältyy nooreestiläisiä kirjeenvaihdon perusteella suuresti kiinnostanut poroporvarilli-suutta suomiva lastu ”Taiteilija, joka oli maalannut paljaan naisen”.

Virolaisessa kritiikissä kiinnitettiin huomiota muun muassa siihen, kuinka Suomen luonto taiteilijan sielunlabyrintin kautta kulkiessaan säilyttää omaperäisyytensä,

mutta kuitenkin toisaalta muuttuu: se ei ole enää naiivi, vaan siitä on tullut tiedostava ja tunteva, lämpimämpi ja henkisempi (Hugo Raudsepp, Päevaleht 23.11./6.12.1911).

Kielenuudistaja Ahon vironantajana

Juhani Ahon ”ranskalaisin” kirja *Yksin* ilmestyi Johannes Aavikin virontamana vuonna 1912. Ahon laajemmista teoksista kääntäjä arvosti sitä *Papin rouvan* jälkeen eniten. Molemmat olivat hänen mielestään hienoja psykologisia romaaneja, kuten hän on kirjeessään (1.6.1945) Antti J. Aholle todennut.

Arvostelijoista Eduard Hubel (kirjailijana Mait Metsanurk) viittasi rinnastukseen, joka Ahon ja Maupassantin välillä on *Yksin*-teoksen yhteydessä tehty. Hän katsoi, että se on vain osin paikkansa pitävä, ja kirjoitti: ”Tuskin löytyy Maupassantin, tämän kokottien elämän kuvaajan, novelleista hienompia sivuja kuin Ahon kertomuksessa öinen kohta Parisissa ilotytön seurassa.” Ranskalainen olisi rohkeampi, vaativampi ja aistillisempi, kun taas suomalainen on prostituoidunkin seurassa sentimentaalinen uneksija, herkkä ja sielullisempi. (Tallinna Teataja 25.8.1912.) – Juhani Luiga puolestaan piti *Yksin*-teosta kirjallisuushistoriallisesti arvokkaana. Se osoitti, että Juhani Aho oli novellinsa kirjoittamisen aikoihin ollut samassa kehitysvaiheessa kuin nyt, lähes 25 vuotta myöhemmin, olivat virolaiset nuoret. (Päevaleht 8.8.1912.)

Toinen lastuvalikoima ja *Yksin* ilmestyivät aivan kielenuudistuksen huippukauden kynnyksellä, joskin käännökset olivat olleet tekeillä useamman vuoden. On merkille pantavaa, kuinka paljon Aavik vuosisadan alusta lähtien oli perehtynyt suomen kieleen juuri Juhani Ahon tuotantoa vironantaessaan. Vuoteen 1912 mennessä hän oli kääntänyt suomalaisesta kaunokirjallisuudesta lisäksi vain yhden Aino Kallaksen teoksen (*Ants Raudjalg* 1907).

Juhani Ahon romaaneista Johannes Aavikia miellytti eniten *Papin rouva*. Keväällä 1917 hän järjesti Tartossa suomen kielen kurssin, jonka pitopaikkana oli vanhan Kivisillan lähellä sijainneen hotelli Bellevuen salonki. Kurssin alussa hän ilmoitti, ettei halua tehdä suomea vastenmieliseksi millään oppikirjalla tai kieliopin säännöillä, vaan heti ryhdyttäisiin lukemaan romaania, minkä yhteydessä hän sitten selvittäisi tarpeelliset ääntämis- ja kielioppiseikat. Tuo romaani oli juuri *Papin rouva*, jota hän oli tilannut kirjakauppaan kurssilaisten hankittavaksi. (Tamm 1974, 242.)

Maaliskuussa 1919 Aavik lähestyi Tartosta kirjeitse Ahoa (25.3.1919). Hän tiedusteli tältä lupaa *Papin rouvan* virontamiseen, minkä kertoi ottaneensa tehtäväksi. Teoksen tulisi julkaisemaan hänen oma, kielenuudistuksen päämääriä palveleva kustantamonsa Istandik. Vuonna 1924 *Papin rouva* ilmestyi vironkieliseksi, mutta Villem Grünthal-Ridalan kääntämänä.

Aavik julkaisi teoksesta *Looming*-lehdessä pitkän arvostelun (1925, 343–352). Hänen mielestään *Papin rouva* on taiteellisesti Ahon parhain ja hienoin, ehkä koko

Suomen kirjallisuuden paras psykologinen romaani, jonka voisi epäröimättä asettaa minkä tahansa ison kansan proosakirjallisuuden merkkiteosten rinnalle. Arvostelusta on kuitenkin valtaosa omistettu Aavikin mielestä kielellisesti epätydyttävän käännöksen kritiikille. Hän katsoo Grünthal-Ridalan syrjineen kielen uudistuksen saavutuksia, sellaisiakin jotka jo olivat laajalti levinneet, ja käyttäneen tekstissä sekaisin uudistamaton kieltä ja omia uudismuodosteitaan, joissa suomen vaikutus oli liiallista.

Johannes Aavik palasi 1920-luvulla Ahon lastujen pariin. Hän suunnitteli kaksiosaisen lastuvalikoiman julkaisemista, koska vanhemmat käännökset olivat kovasti vanhentuneet eikä niitä ollut enää saatavilla. Hän korosti, että viron kieli oli kielen uudistuksen ansiosta tuntuvasti kehittynyt ja tarjosi huomattavasti hienompia ja täsmällisempiä käännösmahdollisuuksia kuin aiemmin. (Aavik 1927, 274.)

Vuonna 1927 ilmestyi ensimmäinen suunnitelluista valikoimista nimellä *Laastud, Kimp esimene* Aavikin Istandik-kustantamon julkaisemana. Siinä on pääosin vuoden 1907 kokoelman lastuja, nyt kielellisesti hyvinkin erilaisessa asussa. Käännöstä täydentävät Aavikin julkaisuille ominaiset laajat sisällölliset ja kielelliset selitykset sekä uusien sanojen sanasto. – Mainittakoon, että miltei samansisältöinen lastuvalikoima ilmestyi vielä 1950-luvulla nyt maanpakolaisuudessa olleen Aavikin toimittamana ja ulkovirolaisen Orton kustantamana Kanadassa.

Aavik viroksi myös toisen lastuvalikoiman, mutta se jäi rahan puutteessa ilmestymättä. Hän kirjoitti siihen liitteeksi Juhani Ahoa käsittelevän artikkelin, johon hän oli saanut aineistoa myös vaimonsa Aleksandran avulla. Tämä oli vierailut Suomessa kesällä 1931 ja käynyt miehensä pyynnöstä tutustumassa Ahon lapsuudenkoteihin. (Kirjeet Antti J. Aholle 1.6. ja 7.7.1945.)

Paluu *Yksin*-teoksen pariin

Viron jouduttua liitetyksi Neuvostoliittoon Johannes Aavik erotettiin kaikista virka-tehtävistään ja määrättiin eläkkeelle. Hän käytti aikansa syksystä 1940 elokuuhun 1944, jolloin pakeni Ruotsiin, lähinnä käännöstöihin, opettamiseen ja oppikirjojen toimittamiseen. Syksyiltä 1941 on säilynyt kovakantiseen paksuhkoon vihkoon musteella kirjoitettu käännöstö, jossa on 232 numeroitua sivua ja joka on laadittu Nõmmella ja Kuressaaressa (KM EKLA 275). Aavik on siinä palannut Ahon *Yksin*-teoksen pariin ja virontanut sen uudestaan. Lisäksi käsikirjoitukseen sisältyvät neljän lastun käännökset. Lopusta löytyvät sisällölliset ja kielelliset selitykset ynnä sanasto. Aavik huomauttaa, että virosta puuttuvat hyvät ja tarkat vastineet esimerkiksi sellaisilta suomen sanoilta kuin *joutilas*, *kemut*, *retkottaa*, *riehua*, *yhdenvertainen* ja *hyräillä*.

Käsikirjoitukseen sisältyy myös lähes kymmensivuinen ”kirjallisuushistoriallinen jälkihuomautus”, jossa Aavik tarkastelee *Yksin*-teoksen taustaa ja muun muassa

Järnefeltien liittymistä siihen. *Yksin* on teknisesti taitava, ja siinä on oivasti kuvattu onnettoman rakkauden psykologiaa. Aavikin mielestä päähenkilön tilanteeseen ovat osaltaan syynä tämän ulkoinen olemus ja pehmeä luonne, jotka vaikuttavat Annaan ainakin tiedostamattomalla tavalla kielteisesti. Runollisesti Aavik kiteyttää teoksen tekemän vaikutuksen:

Yleisvaikutelma tästä kirjasta on jotakin ohutta, haurasta, surullista, jonka ympärillä leijuu kuin heikko haaveen henkäys ja joka jää muistoissa kaiku-
maan kuin alakuloinen sordiinin kautta tuleva sävelmä.

Aavik kertoo myös teoksen Suomessa aikoinaan synnyttämästä kohusta, mutta suuntaa sitten paheksuntansa Viroon, ”jossa kirjailijat jo parikymmentä vuotta ovat totutta-
neet lukijakuntaa rohkeihin epämoraalisuuden ja erotiikan kuvauksiin ja kaikenlaisiin ruokottomuuksiin”. Tämän rinnalla *Yksin* tuntuu siellä viattomalta eikä aiheuta hämmennystä.

Jälkisanoina Aavik toteaa *Yksin*-teoksen käännöksen olevan vuoden 1912 painok-
sen kielellisesti ja tyyllisesti tarkistettu laitos. Suomen kieli on ollut viroon verrattuna paljon ilmaisuvoimaisempi, mutta kielen uudistus on pyrkinyt tasapainottamaan tilannetta. Aavik haluaa kuitenkin torjua kategorisesti väitteen, jonka mukaan hän tekisi käännöksiä vain kielen uudistuksen vuoksi, ja vakuuttaa kielen uudistuksen palvelevan kaikissa hänen vironnoksissaan kirjallisia ja tyyllisiä päämääriä. Aavikin käännös-
valikoima kommentaareineen oli selvästi tarkoitettu julkaistavaksi, mutta hanke ei toteutunut koskaan.

Kirjeenvaihto Antti J. Ahon kanssa

Johannes Aavik oli 1940-luvun jälkipuoliskolla Ruotsissa asuessaan kirjeenvaihdossa Antti J. Ahon kanssa. Tämä oli aloittanut vuonna 1945 aineiston keruun isänsä laajaa elämäkertaa varten. Aavik kertoo kirjeissään Aho-harrastuksestaan ja käännök-
sistään sekä Ahon tapaamisesta Mikkoloiden kutsuilla. Heti ensimmäisessä kirjeessään 1.6.1945 Aavik toteaa:

Juhani Aho on amerikkalaisen Edgar Poen ohella lempikirjailijani. Hän olisi maailmankuulu, jos maailmassa osattaisiin lukea häntä alkukielellä. Hänen ‘lastunsa’ menettivät ehkä tuntuvasti käännöksissä, sillä hänen tyyliänsä on niin sidottu suomenkieleen. Ainoastaan vironkielessä hän menettää vähimmän, sillä vironkin kielessä käytetään alkusointuja. - - Koko kielellinen sävy ja rakenne on suureksi osaksi sama.

Juhani Aho on Aleksis Kiven ohella Suomen suurin kirjailija. Pelkään, että Suomen suuri yleisö ei oikein pysty ymmärtämään hänen hienoa tyyliään ja hänen tunnelmallisuuttaan.

Antti J. Aho puolestaan kertoo elämäkertatyön edistymisestä, muun muassa pitkästä aineistonkeruumatkasta Savoan ja Keski-Suomeen. Hän myös välittää (kirje 20.5.1947) Aavikille myöntävän vastauksen pyyntöön, jonka oli varsinaisesti esittänyt virolaisen kustantamon Ruotsiin perustanut Andres Laur. Tämä toivoi saavansa julkaista uuden vironkielisen painoksen *Muistatko –?* -teoksesta; kolmikymmenluvulla siitä oli Virossa ilmestynyt jo kaksi painosta. Ongelmana oli kuitenkin taloudellinen puoli: Laur pyysi, etteivät Ahon perilliset vaatisi tekijänpalkkioita. Tähän myös suostuttiin. Kirja tosin julkaistiin vasta vuonna 1970 Kanadassa. Aivan vuoden 1948 lopulla Aavikille lähettämässään viestissä (28.12.1948) Aho kiittää joulutervehdyksen ohella aiemmin saamastaan lastujen aiheenmukaisesta luettelosta sekä ehdotelmasta englanninkielistä lastuvalikoimaa varten. Tällaista ei kuitenkaan ole ilmestynyt.

Johannes Aavik ja Suits olivat ilmeisesti ainoat Antti J. Ahon työtään varten haastattelemat virolaiset. He myös kuuluvat Juhani Ahon elämäkerran lopussa kiitettyjen sankkaan joukkoon. Sodanjälkeisen ajan olemattomat yhteydet Suomen ja Neuvosto-Viron välillä sekä muutoinkin ongelmalliseksi tullut suhde Vieroon lienevät tehneet mahdottomaksi sikäläisten arkistojen hyödyntämisen ja haastattelut. Esimerkiksi Friedebert Tuglasin ja August Annistin kaltaisilta henkilöiltä olisi epäilemättä saanut arvokasta lisätietoa Ahon reseptiosta Virossa. Antti J. Ahon kaksi paksua osaa käsittävään elämäkertateokseen näyttää suodattuneen Vieroon ja virolaisiin liittyvistä seikoista vain maininta Aavikin osallistumisesta Mikkoloiden kutsuihin ja Juhani Ahon tapaamisesta siellä (Antti J. Aho 1951: 124).

Vuonna 2011 tulee kuluneeksi 150 vuotta Juhani Ahon syntymästä. Pian näemme, herättääkö merkkivuosi Suomenlahden eteläpuolella jälleen kiinnostusta hänen tuotantonsa. Monet teokset ansaitsisivat tulla uudelleen vironnetuiksi.

Lähteet ja lyhenteet

Luettelossa ei ole mainittu artikkeleissa esiintyviä Juhani Ahon teoksia ja niiden vironnoksia eikä vironnoksista ilmestyneitä arvosteluja. Arvostelujen julkaisutiedot ovat tekstin yhteydessä.

KM EKLA = Eesti Kirjandusmuuseumi Kulttuurilooline Arhiiv. Tartu.

SKSKi = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkisto. Helsinki.

1. Luonnokset ja muistiinpanot

Johannes Aavikin kokoelma KM EKLA 275.

2. Kirjeet

Johannes Aavikin kirjeet Antti J. Aholle: SKSKi:n kirjekokoelma 268.

Johannes Aavikin kirjeet Juhani Aholle: SKSKi:n kirjekokoelma 61.

Antti J. Ahon kirjeet Johannes Aavikille: KM EKLA 275.

Gustav Suitsin kirjeet Johannes Aavikille: Gustav Suitsu kirjad Johannes Aavikule.

Koostanud ja kommenteerinud Olev Jõgi. – *Keel ja Kirjandus* XII 1969, 545–558, 606–620.

3. Kirjallisuus

AAVIK, JOHANNES 1909: J. Randvere, Ruth. – *Noor-Eesti* III, 18–74. Tartu.

AAVIK, JOHANNES 1927: Keele kohta. Teoksessa Juhani Aho, *Laastud. Kimp esimene*. Tartu: Istandik.

AAVIK, JOHANNES 1960: Mälestusi Villem Grünthal-Ridalast. – *Mana*, 101–104.

AAVIK, JOHANNES 1971 [1904]: Pilk eesti kirjandusse. – *Keel ja Kirjandus* XIV, 556–565. (Ott Ojamaan käännös ranskan kielestä.)

ANNI(ST), AUGUST 1931: Soome kirjandus Eestis. Teoksessa *Tervitus lahe tagant*, 215–261. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

CASTRÉN, GUNNAR 1922: *Juhani Aho* I. Helsingfors: Holger Schildts Förlagsaktiebolag.
JÕGI, OLEV 1971: Esimene katse eesti kirjanduse välistutvustuseks. – *Keel ja Kirjandus* XIV, 555–556.

KOSKIMIES, RAFAEL 1965: *Suomen kirjallisuus IV. Minna Canthista Eino Leinoon*. Helsinki: SKS & Otava.

MIHKLA, KARL 1972: *Eduard Vilde elu ja looming*. Tallinn: Eesti Raamat.

SUITS, GUSTAV 1909: Aino Kallas novellikirjoittajana. – *Valvoja*, 790–805.

SUITS, GUSTAV 1911: Lõpusõna. – *Noor-Eesti. Kirjanduse, kunsti ja teaduse ajakiri*, 637–641.

SUITS, GUSTAV 1928: Juhani Aho teest ja "Raudteest". Eesti vaateveerult. Teoksessa Juhani Aho, *Raudtee*. Teine trükk. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

TAMM, RUDOLF 1974: Kokkupuuteid J. Aaviku ja J. V. Veskiga. – *Keel ja Kirjandus* XVII, 242–245.

VIHMA, HELGI & SALLA, SIGRID 1999: Henno Jänese ja Pentti Soutkari intervjuu Johannes Aavikuga 1969. aasta mais. Teoksessa *Artikleid ja arhivaale II*. Toim. Helgi Vihma. Tallinn: Johannes Aaviku Selts. 127–151.